

En quête de sens. Études dédiées à Marcela Świątkowska. W poszukiwaniu znaczeń. Studia dedykowane Marceli Świątkowskiej, J. Górnikiewicz, H. Grzmił-Tylutki & I. Piechnik (éds), Kraków, Wyd. UJ, 2010

Joanna Porawska

Uniwersytet Jagielloński
w Krakowie

SŁOWNIK DWUJĘZYCZNY
JAKO ODBICIE PROCESÓW
HISTORYCZNO-KULTURO-
WYCH NA PRZYKŁADZIE
*WIELKIEGO SŁOWNIKA
RUMUŃSKO-POLSKIEGO.*
WYBRANE ASPEKTY

*Le nécessaire est non pas d'être complet, ce qui est impossible,
mais de fournir un fonds de renseignements sûrs et de textes qui sont des témoignages.*
(Émile Littré, za: H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I, s. XII)

Słownik dwujęzyczny, dzieło z zakresu leksykografii kontrastywnej, jest nie tylko zestawieniem ekwiwalentów występujących w porównywanych językach, lecz także

tekstem, ale tekstem o specyficznej konstrukcji (...). Pytania, które stawiamy słownikowi, pytania, na które on odpowiada, tworzą zbiór otwarty, różnorodny, niezharmonizowany wewnętrznie, ale możliwy do przewidzenia (Miodunka 1989: 215).

Praca leksykografa to nie tylko przyporządkowanie danemu leksemowi jednego języka odpowiednika w drugim języku, to w jakiejś mierze również konieczność ciągłego dokonywania selekcji przy ich doborze, jak również przy doborze odpowiednich przykładów; wyborów niejednokrotnie subiektywnych, czasem nawet ideologicznych, uwarunkowanych, między innymi, wiekiem autorów oraz ich doświadczeniami życiowymi.

Z punktu widzenia teoretyków tzw. polskiego kognitywizmu¹

słownik dwujęzyczny jest niepowtarzalną okazją do zestawienia nawet nie tyle translandów i odpowiadających im translatów, ile – poprzez nie – dwu (niekoniecznie przystających do siebie) narodowych wizji świata; słownik dwujęzyczny może być wyjątkowym miejscem współegzystencji językowych obrazów świata dwóch narodów (Chlebda 1994: 118).

¹ Mowa o zespole naukowców skupionych wokół konwersatorium „Język a kultura” i o udokumentowanym dorobku naukowym w postaci dwu serii wydawniczych – *Etnolingwistyka* (tzw. czerwona seria lubelska) oraz *Język a Kultura* (tzw. biała seria wrocławska).

Również w językoznawstwie rumuńskim ten kierunek myślenia jest obecny od dawna i nadal żywy – począwszy od klasyków myśli leksykograficznej, którzy, tak jak i inni myśliciele tego okresu w Europie, podkreślali charakter społeczny języka, nazywając go „twórcą i zwierciadłem społeczeństwa”², a skończywszy na niektórych współczesnych badaczach, podkreślających, że „słowniki językowe, odzwierciedlając kulturę i cywilizację danego okresu, stanowią również użyteczne narzędzie przy ich badaniu” oraz że „rozwój języka, rozwój leksykografii oraz rozwój cywilizacyjny pozostają w zależności od siebie” (Neț 2005). Eugeniu Coșeriu, rumuński językoznawca romanista oraz filozof języka³, podkreślając ściśle związki istniejące pomiędzy językiem a strukturą społeczną, jak również pomiędzy cywilizacją i kulturą materialną danej wspólnoty językowej, proponuje dla tego typu badania nazwę „językoznawstwo scheologiczne” (od greckiego słowa *σχευος* ‘rzecz’) (por. Coșeriu 2009: 298; 1994: 134, 145), którego przedmiotem byłoby opisywanie udziału wiedzy podmiotu mówiącego o rzeczach podczas aktu mowy⁴. Dla tematyki niniejszego artykułu szczególnie istotne jest używane przez E. Coșeriu określenie *discurs repetat* (*discurso repetido*, *wiederholte Rede*) – ‘mowa powtarzana’, odnoszące się do różnego rodzaju utrwalonych konstrukcji językowych, w odróżnieniu od konstrukcji luźnych⁵. Autor postuluje odrębny opis tego typu dyskursu, inny od typowych opisów z zakresu frazeologii (Coșeriu 2009: 15, 296, 299). Materiał językowy, który będzie cytowany i omawiany w tym artykule, to przykłady tej właśnie kategorii (por. też termin *solidarităȝi lexicale* w wywiadzie zatytułowanym *Lingvistica integrală*, 1996: 36–37), które odtworzyłam z materiału zebranego pierwotnie przez H. Mirską-Lasotę w latach 80. ubiegłego

² Termin B.P. Hasdeu (1888: VII) – “*creatorul și oglinda societății*”. Autor (1838–1907) – historyk, językoznawca, folklorysta oraz pisarz, uważany za głównego twórcę językoznawstwa i naukowej leksykografii w Rumunii, był twórcą koncepcji monumentalnego słownika języka rumuńskiego *Etymologicum Magnum Romaniae*. Wychodząc od badań historycznych, stał się językoznawcą i zawsze miał na uwadze ścisły związek między językoznawstwem a historią społeczeństwa, uważając, że „dawniejsze epoki historii społeczeństwa mogą być opisane jedynie poprzez studium historii języka” („*epocile îndepărtate din evoluția societății nu pot fi bine luminate decât prin studiul istoriei limbii*”) (ibidem: VIII). Wszystkie tłumaczenia rumuńskich cytatów w tym artykule pochodzą od autorki niniejszego artykułu.

³ Dzieło E. Coșeriu (1921-2002), twórcy *lingwistyki integralnej*, jest opracowywane (i tłumaczone na język rumuński) oraz kontynuowane przez wielu językoznawców. Od 15 lat istnieje na Uniwersytecie Babeș-Bolyai w Cluj-Napoca „Centrum studiów integralistycznych” (*Centrul de studii integraliste*), prowadzone przez prof. Mircea Borcilă, które w 2009 r. zorganizowało II Międzynarodowy Kongres „Eugenio Coseriu” (pierwszy odbył się w Aix-en-Provence w 2007 r.). Podczas klużańskiego kongresu odbyła się również promocja tomu *Omul și limbajul său* (‘Człowiek i jego język’), na który złożyły się głównie tłumaczenia artykułów E. Coșeriu (zob. Coșeriu 2009), oraz prezentacja *Wielkiego słownika rumuńsko-polskiego*.

⁴ „...propun deci o lingvistică <scheologică> – din grecescul *σχευος* ‘lucru’ –, lingvistică al cărei obiect ar fi tocmai contribuția cunoașterii lucrurilor la activitatea vorbirii” (Coșeriu 2009: 298).

⁵ Andrzej Maria Lewicki proponuje wyrażenie *reprodukowane* jako odpowiednik tego terminu.

wieku, występujące jako konteksty w przykładach wewnątrz haseł WSRP (*Wielkiego słownika rumuńsko-polskiego*). Przykłady te zostały zaktualizowane (rzadziej – całkowicie usunięte) poprzez opatrzenie ich kwalifikatorem *polityka*, *historia*, lub zamienione na inne. Jednocześnie zdają sobie sprawę, że procesy, ukazane i omówione w niniejszym artykule, są powtarzalne, choć z pewnością dziś już dotyczą innych dziedzin życia (technologii?). Truizmem jest też twierdzenie, że praca nad słownikiem nigdy się nie kończy, a materiał językowy zawarty w WSRP, wydanym w 2009 roku, już mógłby być na nowo aktualizowany.

Wieloletnia praca nad *Wielkim słownikiem rumuńsko-polskim* obu autorek⁶ stała się również punktem wyjścia do różnego typu rozważań i analiz teoretycznych⁷, m.in. związanych z aspektem kulturowym oraz społecznym pracy leksykografa. Ponieważ przejrzenie pierwotnie zebranego materiału oraz jego aktualizacja nastąpiła po istotnym dla obu narodów historycznym przełomie 1989 r., którego wynikiem była zmiana ustroju w obu państwach, nie zaskakują wyraźne zmiany, jakie zaszły w dziedzinie języka polityki i ekonomii przez ostatnie 20 lat. Okres, do którego się odnoszę, jest już dziś w pewnej mierze opisany przez językoznawców obu tradycji językowych, ja jednak pragnę się odnieść w niniejszym tekście do rozważań E. Coșeriu, zanotowanych w jego artykule na temat języka polityki z 1987 r. (Coșeriu 2002). Autor, żyjący wówczas na emigracji i obserwujący sytuację swojego kraju oraz rozwój ojczystego języka z dystansu, zauważał fakty i notował spostrzeżenia, których potwierdzenie znalazłam również analizując, z perspektywy porównawczej, zgromadzony materiał słownikowy. E. Coșeriu pisał wówczas, że teksty polityczne mogą być analizowane

jak każdy tekst, w znaczeniu „filologicznym”, a więc jako dokumenty, jako źródło informacji historycznej lub historyczno-kulturowej, również jeżeli chodzi o koncepcje i ideologie polityczne (2002: 24)⁸.

Autor pokazuje, jak słowa, takie jak *wolność*, *demokracja*, *naród*, *ojczyzna*, mogą być (i były w tamtym okresie) używane w różnych znaczeniach w krajach różniących się ideologiami i ustrojami.

W systemach autorytarnych, zarówno prawicowych, jak i lewicowych, termin „partia” zaczyna być stosowany w znaczeniu „jedynej partii”, a więc w stosunku do czegoś, co wydaje się negacją samej idei „partii” i pojawia się w konstrukcjach, które wskazują explicite tę „jedyność” („wstąpić do Partii”, „być członkiem Partii”) (ibidem: 20)⁹.

⁶ Halina Mirska-Lasota (1930–2006) rozpoczęła zbieranie materiału językowego jeszcze w latach 80. ubiegłego wieku. W 2000 r. rozpoczęła się nasza współpraca nad aktualizacją korpusu oraz główne prace redakcyjne.

⁷ Zarys problemów teoretycznych, związanych z opracowaniem WSRP, został przedstawiony na międzynarodowym sympozjum, zorganizowanym w Jassach w 2006 r. przez Instytut „A. Philippide” Akademii Rumuńskiej (zob. Porawska 2006).

⁸ „ca orice text, în sens <filologic>, adică în calitate de documente, ca surse de informație istorică sau istorico-culturală, inclusiv în ceea ce privește concepțiile și ideologiile politice”.

⁹ „În regimurile <autoritare> atât de dreapta, cât și de stânga, termenul <partid> ajunge să fie folosit pentru <partidul unic>, adică pentru ceva care ar părea să fie negarea ideii

Traktując słownik jako specyficzny tekst, można ukazać wspomniane wyżej procesy (i potwierdzić z perspektywy około 20 lat) uwagi wielkiego rumuńskiego językoznawcy. Moim zamiarem jest ukazanie fragmentu rzeczywistości społecznej lat 80. XX wieku poprzez jego językowo-kulturowy obraz. Obraz ten praktycznie się nie różni i pokazuje jednorodność nowomowy tamtego okresu w krajach o takim samym ustroju politycznym, niezależnie od języka, w którym się wyraża. Autorzy słowników znają zazwyczaj nie tylko oba języki, ale i rzeczywistość, w której one funkcjonują. Halina Mirska-Lasota, prowadząca przez ponad 30 lat lektorat języka rumuńskiego na Uniwersytecie Warszawskim¹⁰, pracowała równocześnie jako redaktor w Redakcji Zagranicznej Polskiej Agencji Prasowej w latach 1956–1986, pozostając w ten sposób w ciągłym kontakcie z językiem oraz rzeczywistością rumuńską tamtych lat. Podaję tę informację w celu podkreślenia wagi, jaką przywiązuję do doświadczeń życiowych autorów wielkich słowników językowych, ponieważ wielokrotnie, w czasie naszych wspólnych prac nad WSRP, miałam do czynienia z sytuacją, kiedy to ustalenie prawidłowego odpowiednika polskiego, a zwłaszcza dołączenie wyjaśnień wewnątrz niektórych haseł kulturowych okazało się możliwe, w dużej mierze, dzięki Jej doświadczeniu. Ciągły kontakt z językiem prasy spowodował, że duża liczba kontekstów, wykorzystanych w zebranych wówczas korpusie jako przykłady, pochodziła z tego właśnie źródła. Dokonując aktualizacji po 2000 r., zauważyliśmy nieadekwatność przykładów w nowej sytuacji politycznej i ekonomicznej, szczególnie elementów nowomowy minionego okresu¹¹. Nieużywane już dziś sformułowania, mniej lub bardziej wówczas utrwalone, kolokacje, „teksty kliszowane” (por. Bartmiński, Panasiuk 1993: 373), ów *discurs repetat* w terminologii Coșeriu, musiały zostać przejrane i albo zniknąć całkowicie, jako dziś nieużywane, albo zostać oznaczone odpowiednim kwalifikatorem (*historia, polityka* lub krzyżykiem oznaczającym w słowniku formę przestarzałą). Oczywiście wartość ukazanych w tym artykule procesów ma walor wyłącznie historyczny, a niektóre z analizowanych przykładów są już wręcz niezrozumiałe dla przedstawicieli młodszego pokolenia.

To, co utrwalone zostało w języku, jest (było) także utrwalone w społecznej świadomości, w jej określonym historycznym okresie (ibidem).

Analizując konteksty występujące jako przykłady w pierwotnie zebranych korpusie WSRP, które uległy modyfikacji podczas jego aktualizacji, możemy zarysować fragment językowo-kulturowego obrazu rumuńskiej i polskiej świadomości społecznej lat 70.-80. XX wieku, lub, precyzyjniej rzecz ujmując, obrazu wykreowanego przez ówczesny system władzy.

înseși de <partid> și apare în construcții care indică explicit această <unicitate> (<a intra în Partid> , <a fi membru de Partid>”).

¹⁰ H. Mirska-Lasota, po studiach ukończonych na Uniwersytecie w Bukareszcie, obroniła tamże w 1974 r. pracę doktorską na temat aspektu czasownikowego w języku rumuńskim, opisanego na podstawie porównania z językiem polskim (*Aspectul verbal în limba română pe baza comparației între limba polonă și limba română*). Była również tłumaczem literatury.

¹¹ Pomijam w tym artykule inne zmiany semantyczne, jakie oczywiście zaszły w okresie ostatnich 30 lat od wydania poprzedniego *Słownika rumuńsko-polskiego* oraz neologizmy.

Grupa przykładów, w której dokonano największej liczby zmian, dotyczy nowomowy z zakresu języka polityki, a w drugim rzędzie – języka ekonomii¹². Analizowany materiał można opisać jako dwie klasy: pierwsza z nich dotyczy *rzeczywistości politycznej*, druga – *rzeczywistości gospodarczej*.

RZECZYWISTOŚĆ POLITYCZNA

Działalność Komunistycznej Partii Rumunii i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej była szczególnie dobrze odzwierciedlona w języku ówczesnej prasy. Następujące aspekty tej rzeczywistości zostały utrwalone w języku i znalazły swe odbicie w korpusie WSRP¹³:

1. SPOSÓB FUNKCJONOWANIA PARTII

congrés *n* (*pl* ~e) **I**. zjazd *m*; kongres *m*; ~ **de partid** <**de sindicat**> zjazd partyjny <związków zawodowych>; ~ **științific** kongres naukowy;

I. ~**ul Partidului Comunist Român** (kongres Komunistycznej Partii Rumunii)

II. ~ **de partid** <**de sindicat**> (kongres partyjny <związków zawodowych>)

z artykułu hasłowego:

lărgit, ~**ta** *adj* (*mpl* ~**ți**, *fpl* ~**te**) rozszerzony, poszerzony
usunięto przykład **plenara lărgită** (poszerzone plenum)

2. PRZYNALEŻNOŚĆ DO PARTII

mémbr|u, ~**ă** (*mpl* ~**i**, *fpl* ~**e**) **I** *n*, (..) **II** *m*, *f* członek/ek *m*, -kini *f*; ~**u de sindicat** członek związku zawodowego

I. ~**u de partid** (członek partii)

II. ~**u de sindicat** (członek związku zawodowego)

candidát, ~**tă** *m*, *f* (*mpl* ~**ți**, *fpl* ~**te**) kandydat *m*, -ka *f*; ~**t la președinție** kandydat do urzędu prezydenta

I. ~**t de partid** (kandydat do partii)

II. ~**t la președinție** (kandydat do urzędu prezydenta)

exclúde **I** *vt* (**exclúde**) wykluczać; wyłączać; **a** ~ **dintr-un partid** wykluczać z (jakiejś) partii

I. **a** ~ **din partid** (wykluczać z partii)

II. **a** ~ **dintr-un partid** (wykluczać z (jakiejś) partii)

epur|á *vt* (~**éz**) **2**. *przen.* oczyszczać; usuwać; *polit.* **a** ~**a rândurile funcționarilor** przeprowadzić czystkę w szeregach urzędników

I. **a** ~**a rândurile partidului** (przeprowadzić czystkę w szeregach partyjnych)

II. **a** ~**a rândurile funcționarilor** (przeprowadzić czystkę w szeregach urzędników)

¹² Przedmiotem analizy są formy pochodzące z języka ogólnego, nie terminy (naukowe) z zakresu politologii czy też ekonomii.

¹³ Dla ułatwienia lektury przykłady są podane w postaci następującego schematu: artykuł hasłowy (lub jego fragment) występuje w jego aktualnej formie, zaś modyfikacje zostały podkreślone. Rzymska cyfra I oznacza przykład wcześniejszy, cyfra II pojawia się przy postaci zaktualizowanej.

3. PARTYJNA MYŚL PROPAGANDOWA

lín|e *f* (*pl* ~i) **11.** linia *f*; punkt *m*; kierunek *m*; zarys *m*; **în ~i generale** <**mari**> w ogólnych zarysach; **pe toată ~a** na całej linii; *polit.* **pe ~e de stat** po linii państwowej

- I. **pe ~e de partid** (po linii partyjnej)
- II. **pe ~e de stat** (po linii państwowej)

învățătur|ă *f* (*pl* ~i) **1.** nauka *f*; ~a **lui Hegel** doktryna Hegla

- I. ~ă **marxistă** (nauka, doktryna marksistowska)
- II. ~a **lui Hegel** (doktryna Hegla)

evolú|ile *f* (*pl* ~i) **1.** ewolucja *f*; rozwój *m*; ~a **gândirii filozofice** rozwój myśli filozoficznej

- I. ~a **gândirii marxiste** (rozwój myśli marksistowskiej)
- II. ~a **gândirii filozofice** (rozwój myśli filozoficznej)

gândír|e *f* (*pl* ~i) **2.** myśl *f*; ~e **umanistă** myśl humanistyczna

- I. ~e **marxistă** (myśl marksistowska)
- II. ~e **umanistă** (myśl humanistyczna)

z artykułu hasłowego:

învățăm|ânt *n* (*pl* ~inte) **2.** nauczanie *n*; **program de ~ânt** program *m* nauczania usunięto przykład: **program de ~ânt în politică** <**ideologic, de partid**> (program nauczania, szkolenia politycznego <ideologicznego, partyjnego>)

4. WALKA „OBOZU” KOMUNISTYCZNEGO O POKÓJ

alătur|ă (~éz) **II** *vr* **a se ~a 2.** przyłączać się, przystępować; **a se ~a mișcării pentru drepturile omului** przyłączać się do ruchu na rzecz praw człowieka

- I. **a se ~a mișcării pentru pace** (przyłączać się do ruchu na rzecz zachowania pokoju)
- II. **a se ~a mișcării pentru drepturile omului** (przyłączać się do ruchu na rzecz praw człowieka)

z artykułu hasłowego:

lágăr *n* (*pl* ~e) **1.** *wojsk.* obóz *m*; ~ **de prizonieri** <**de concentrare**> obóz jeniecki <koncentracyjny>

usunięto przykład : ~ **socialist** <**capitalist**> (obóz socjalistyczny <komunistyczny>)

do hasła: **menținere** dodano przykład:

menținere *fsing* utrzymywanie (się) *n*, trwanie *n*; ~a **ordinii** <**păcii**> zachowanie *n* porządku <pokoju>

- I. ~a **păcii** (zachowanie pokoju)
- II. ~a **ordinii** (zachowanie *n* porządku)

5. STOSUNEK DO TZW. TRZECIEGO ŚWIATA

deșteptá (**deștept**) **I** *vr* **a se ~a 1.** budzić się; rozbudzać się; **m-am ~t târziu** obudziłem się późno; *przen.* **natura se deșteaptă la viață** przyroda budzi się do życia

- I. **popoarele se deșteaptă la viață** (narody budzą się do życia)
- II. **natura se deșteaptă la viață** (przyroda budzi się do życia)

capitulá|ile *f* (*pl* ~i) *polit. prav.* kapitulacja *f* (= *konwencja między państwami, z których jedno zapewnia drugiemu ochronę prawną jego obywateli*)

- I. (*convenție impusă unei țări semicoloniale de către o țară capitalistă, în virtutea căreia aceasta obține anumite privilegii pentru cetățenii săi stabiliți acolo*) (*konwencja zapewniająca ochronę prawną obywatelom państwa kapitalistycznego w kraju półkolonialnym*)

II. (*convenție care asigură cetățenilor unui stat anumite privilegii pe teritoriul altui stat*) (konwencja między państwami, z których jedno zapewnia drugiemu ochronę prawną jego obywateli)

6. NOWA SYTUACJA POLITYCZNA PO 1989 R.

guvérn *n* (*pl* ~e) rząd *m*; ~ **de coalitie <minoritar>** rząd koalicyjny <mniejszościowy>

powyższy artykuł hasłowy, początkowo niezawierający przykładów, został wzbogacony o kontekst: ~ **de coalitie <minoritar>**. Podobnie w następnym przykładzie – w trakcie aktualizacji materiału dodano jako przykłady: **Fundația pentru Drepturile Omului; Fundația Culturală Română**

fundățiile *f* (*pl* ~i) **2.** fundacja *f*; **Fundația pentru Drepturile Omului** Fundacja na rzecz Praw Człowieka; **Fundația Culturală Română** Rumuńska Fundacja Kultury

integr|áre *f* (*pl* ~ări) **2.** ekon., polit. integracja *f*; ~**area producției** integracja produkcji <produkcyjna>; ~**are în structurile euroatlantice** włączanie się do struktur euroatlantycznych; ~**are europeană** integracja europejska

I. ~**area producției** (integracja produkcji)

II. ~**are în structurile euroatlantice**; ~**are europeană** (włączanie się do struktur euroatlantycznych; ~**are europeană** integracja europejska)

do artykułu hasłowego: **național** dodano kontekst: **minoritate** ~ă (mniejszość narodowa):

național, ~ă *adj* (*mpl* ~i, *fpl* ~e) narodowy; **venit** ~ dochód narodowy; **problemă** ~ă kwestia narodowa <narodowościowa>; **minoritate** ~ă mniejszość narodowa

a **nesupunere** uzupełniono przykładem: ~**e civilă** (nieposłuszeństwo obywatelskie):

nesupunere *f* (*pl* ~i) nieposłuszeństwo *n*, nieuległość *f*, niesubordynacja *f*; ~**e civilă** nieposłuszeństwo obywatelskie

7. DOŚWIADCZENIA RUMUŃSKIE LUB POLSKIE

Po doświadczeniach polskich 1981 r. wyraz *marțial* (2. wojenny) został wzbogacony o przykład **a introduce legea marțială** (wprowadzić stan wojenny), zaś **activist** (aktywista; działacz) uzyskał, przy znaczeniu rumuńskim, kwalifikatory *pejoratywny, polityka*.

RZECZYWISTOŚĆ GOSPODARCZA

Ta rzeczywistość lat 80. jest ilustrowana przykładami, pochodzącymi z języka dotyczącego sfery gospodarczej, tworzącymi następujące grupy:

1. TYP WŁASNOŚCI

Z artykułu hasłowego:

particulár, ~ă (*mpl* ~i, *fpl* ~e) **III m 1.** osoba prywatna **2.** właściciel *m* sklepu <zakładu>, *pot.* inicjatywa prywatna, prywaciarz *m*

usunięto kwalifikator *dawny* (**învechit**) oraz przykład: **a cumpăra de la particulari** (kupować u prywaciarzy);

a do hasła: **editură**

editură *f* (*pl* ~i) wydawnictwo *n*; ~ă de stat <particulară, științifică, universitară> wydawnictwo państwowe <prywatne, naukowe, uniwersyteckie>

odwołano określenia: <particulară, științifică, universitară> (prywatne, naukowe, uniwersyteckie)

2. PODATKI

hotărî (~ăsc) **I** *vt* **5.** uchwalać

I. **parlamentul a ~ât desființarea impozitelor** (parlament uchwalił zniesienie podatków)

II. **parlamentul a ~ât mărirea impozitelor** (parlament uchwalił podwyżkę podatków)

artykuł hasłowy:

impozit *n* (*pl* ~e) *ekon.* podatek *m*; ~ **pe venit** <**pe autovehicule, pe salariu**> podatek dochodowy <samochodowy, od zarobku>

został uzupełniony przez przykład: **pe salariu** (od zarobku)

a do hasła: **grilă** dodano : *fin.* ~e de impozitare (podatkowy)

grilă *f* (*pl* ~e) **4.** *przen.* próg *m* (wyborczy, podatkowy); *fin.* ~e de impozitare progi podatkowe

3. ZAKUPY

găsi (~esc) **III** *vr* **a se ~i** **1.** znajdować się **2.** występować (w przyrodzie); **în Silesia se ~ește mult cărbune** na Śląsku jest <występuje> dużo węgla

kontekst:

I. **în magazine nu se găsește nimic** (w sklepach nic nie można znaleźć <dostać, kupić>)

został zastąpiony przez:

II. **în Silesia se ~ește mult cărbune** (na Śląsku jest <występuje> dużo węgla)

a pierwotna wersja **găsi** **I** w znaczeniu **6.**

I. **am fost la magazin, dar n-am ~it nimic** (byłem w sklepie, ale nie udało mi się niczego kupić)

została zmodyfikowana następująco:

II. **am fost la magazin, dar n-am ~it nimic convenabil** (byłem w sklepie, ale nie udało mi się kupić niczego, co by mi odpowiadało)

coadă *f* (*pl* *cózi*) **8.** kolejka *f*; ogonek *m*; ~ **la casă** kolejka do kasy; ~ **pentru bilete** <**carne**> kolejka po bilety <mięso>; **a face** ~ stać w kolejce; **a cumpăra fără** ~ kupować bez kolejki

początkowy przykład:

I. ~ **pentru carne** (kolejka po mięso)

został zastąpiony przez:

II. ~**la casă**; ~ **pentru bilete** (kolejka do kasy; po bilety)

nimeri (~esc) **III** *vr* **a se ~i** **2.** *pot.* trafić <nawinać> się; **citește tot ce se ~ește** czyta wszystko, co się trafi <jak leci, *pot.* jak popadło>

I. **cumpără tot ce se ~ește** (kupi je wszystko, co się trafi)

II. **citește tot ce se ~ește** (czyta wszystko, co się trafi)

desființare *f* (*pl* ~ări) zniesienie *n*, likwidacja *f*; ~area unui program likwidacja programu

przykład :

- I. **~area cartelelor** (likwidacja kartek <systemu kartkowego>)
został zastąpiony przez:
- II. **~area unui program** (likwidacja programu)

Język zmienia się pod wpływem transformacji ustrojowych i jako narzędzie opisu, i jako podstawowy środek komunikacji społecznej współuczestniczący w tych zmianach. W języku (...) odbija się świat polityki, świat różnych idei, różnych obrazów rzeczywistości. Postrzeganie tego świata zależy od przyjętego punktu widzenia (...), który decyduje o sposobie mówienia o wydarzeniach społeczno-politycznych, wpływa na interpretację zjawisk, na wartościowanie i ocenianie (Kamińska-Szmaj 2001: 7).

Powyższa opinia autorki, która opisała zmiany, jakie zaszły w języku polskim (szczególnie w odmianie funkcjonalnej stosowanej w tekstach dotyczących sfery polityki) w ostatnich dwu dekadach ubiegłego wieku, znajduje potwierdzenie w analizowanym w niniejszym artykule dwujęzycznym materiale słownikowym¹⁴.

Burzliwe wydarzenia społeczno-polityczne w 1980 roku, a następnie w 1989 diametralnie zmieniły warunki funkcjonowania języka polityki, który z narzędzia podporządkowanego sztywnym regułom komunikowania się rządzących z rządzonymi stał się środkiem wyrażania różnorodnych poglądów, idei, opinii (ibidem).

Przemiany ustrojowe w obu krajach doprowadziły m.in. do zmiany tego typu dyskursu, a analiza materiału leksykograficznego wykazała, że zarówno w języku rumuńskim, jak i polskim przykłady z opisanej wyżej odmiany języka musiały zostać zaktualizowane. Jednocześnie okazało się, że większość tych zmodyfikowanych przykładów dotyczyła właśnie sfery mówienia o polityce i o gospodarce.

Zderzenie się starych i nowych form językowych jest widoczne przede wszystkim w procesie tłumaczenia. Słowniki dwujęzyczne zazwyczaj wcześniej niż słowniki jednojęzyczne muszą reagować na zmieniającą się rzeczywistość i wyrażający ją język, a ich autorzy (często sami będąc tłumaczami) żyją najczęściej w dwu rzeczywistościach językowo-kulturowych. Ta ich uprzywilejowana pozycja pozwala lepiej dostrzec zachodzące w języku zmiany i wprowadzać w dziełach leksykograficznych rozróżnienia, które niejednokrotnie nie są jeszcze notowane w słownikach jednojęzycznych. Opinia ta ma szczególne znaczenie z perspektywy omawianych tu języków, ponieważ w porównaniu z sytuacją panującą w wielu innych krajach europejskich w tym zakresie, leksykografia polska i rumuńska (a zwłaszcza polsko-rumuńska i rumuńsko-polska) wciąż spotykają się z niewielkim zrozumieniem i zainteresowaniem.

¹⁴ W Rumunii opisem języka polityki zajmuje się w ostatnich latach Rodica Zafiu, por. jej liczne artykuły w stałej rubryce *Păcatele limbii* w czasopiśmie „România Literară” oraz monografię *Limba și politică* (2007).

BIBLIOGRAFIA

- Bartmiński J., Panasiuk J. (1993), „Stereotypy językowe”, w: J. Bartmiński (red.), *Encyklopedia Kultury Polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, Wrocław, Wiedza o kulturze, 363–387.
- Chlebda W. (1993), „Słownik a <dwuoczne postrzeganie świata>”, w: J. Bartmiński, R. Tokarski (red.), *O definicjach i definiowaniu*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 195–205.
- Chlebda W. (1994), „Słownik a <odtworzalność w danej sytuacji>”, w: J. Wawrzyńczyk, E. Małek (red.), *Opuscula Polonica et Russica*, t. II, Toruń.
- Chlebda W. (2002), „Siatka hasłowa przekładowego słownika skrzydlatych słów jako swoisty tekst kultury”, w: R. Lewicki (red.), *Przekład, język, kultura*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 87–95.
- Coșeriu E. (1994), *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Chișinău, Știința.
- Coșeriu E. (2002), „Limba și politică”, w: O. Ichim, F.-T. Olariu (red.), *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*, Iași: Editura Trinitas, 17–40.
- Coșeriu E. (2009), *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînar, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Hasdeu B.P. (1988), *Studii de lingvistică și filologie 1*, București: Editura Minerva.
- Kamińska-Szmaj I. (2001), *Słowa na wolności. Język polityki po 1989 roku*, Wrocław: Wydawnictwo Europa.
- Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu*, (1996), București: Editura Fundației Culturale Române.
- Miodunka W. (1989), *Podstawy leksykologii i leksykografii*, Warszawa: PWN.
- Munteanu E. (2005), *Introducere în lingvistică*, Iași: Polirom.
- Neț M. (2005), „Urbanizare și dicționare”, w: *Limba și comunicare: Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului: ediția a VII-a*, Suceava – Cernăuți, 2–5 oct. 2003, vol. VII, Editura Universității Suceava, 455–470.
- Porawska J. (2006), „Problemele elaborării noului dicționar român-polon”, w: M.-R. Clim, O. Ichim, L. Manea, F.-T. Olariu (red.), *Academia Română, Institutul de filologie română „A. Philippide”, Identitatea culturală românească în contextul integrării europene*, Iași: Editura Alfa, 291–296.
- Słownik rumuńsko-polski* (1970), J. Reychman (red.) Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Tiktin H. (2000–2005), *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, überarbeitete und ergänzte Auflage von P. Miron und E. Lüder, Cluj-Napoca: Clusium.
- WSRP = *Wielki słownik rumuńsko-polski* (2009), H. Mirska-Lasota, J. Porawska, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zafiu R. (2007), *Limba și politică*, București: Editura Universității din București.

Abstract

*A bilingual dictionary as a reflection of historical and cultural processes
– the case of the Great Romanian-Polish Dictionary. Selected aspects*

Dictionaries may be treated as useful tools for a description of a given linguistic territory. The author of the article considers her work of many years on the *Great Romanian-Polish Dictionary* (*Wielki słownik rumuńsko-polski*, WSRP) an important experience, especially because the updating of the linguistic material collected back in the 1980s took place at the beginning of the third millennium. At that point it was already possible to describe changes in the Romanian and Polish languages frequently caused by the political transformations after the year 1989. An analysis of modified

examples relating to politics and economy has enabled the author to show analogous changes in the Romanians' and Poles' mentalities which resulted from social, ideological and political transformation of this period.

Streszczenie

*Słownik dwujęzyczny jako odbicie procesów historyczno-kulturowych
na przykładzie Wielkiego słownika rumuńsko-polskiego. Wybrane zagadnienia*

Słowniki mogą być traktowane jako pożyteczne narzędzia przy opisie kultury danego obszaru językowego. Wieloletnia praca nad WSRP stanowiła ważne doświadczenie dla autorki artykułu, zwłaszcza że okres aktualizacji materiału językowego, zebranego jeszcze w latach 80. ubiegłego wieku, przypadł na początek XXI w. W tym czasie można już było wyraźnie opisać zmiany spowodowane częstokroć przemianami ustrojowymi, jakie dokonały się po 1989 r. w języku rumuńskim i polskim. Analiza zmodyfikowanych przykładów, związanych tematycznie z polityką i ekonomią, pozwoliła na ukazanie analogicznych zmian w zakresie mentalności Rumunów i Polaków, które były wynikiem przemian społecznych, ideologicznych oraz politycznych minionego okresu.